

— Hallo! Vai Zaķīšu pirtiņas muzejs?

Ainavu muzealizācija: Viļa Plūdoņa muzejs

Publikāciju sagatavoja: Katrīna Kūkoja

Trešais ainavas stāsts Zemgalē mūs aizved pie uz dzejnieka Viļa Plūdoņa (1874–1940) muzeju “Lejenieki”, bet vēl pirms paša muzeja apmeklējuma kopā ar tā vadītāju Elīnu Kūlu-Braži un speciālisti Signi Simsoni dodamies sameklēt Jautro strautu vai precīzāk to, kas no tā šodien ir atlicis. Savulaik Viļa Plūdoņa saimniecībā bijuši vairāk nekā 40 ha zemes, kas robežojusies ar strautu, ko pats dzejnieks iedēvējies par Jautro, jo, kā atklāj muzeja vadītāja, viņam esot patikuši šī strauta jautrā *burzguļošana*. Šodienas skatam gan paveras pilnīgi cita aina, jo, kad 1974. gada tika izveidota Ķīķu ūdenskrātuve, strautu uzpludināja un no tā palikusi vien nojausma. Savulaik pa paša ierīkotu taciņu Vilis Plūdonis vedis savus bērnus. Pats mīlējis tur atpūsties un pasēdēt strauta malā uz lielā akmens. Saviem bērniem viņš bija lūdzis no akmens izgatavot viņam kapakmeni. Tā arī ir noticis.

Pirmais muzeja vadītājs Eduards Smilškalns bija ierīkojis un labiekārtojis pastaigu taku ar laipām un kāpnēm. Mūsdienās taka vairs nav atjaunota. Laika gaitā viss ir aizaudzis, strauta vieta mūsdienās pieder makšķernieku biedrībai, bet taku izbraukājuši vietējie iedzīvotāji ar kvadracikliem.

Muzejs šobrīd apsaimnieko tikai sev piederošo teritoriju — 3 ha, kuros ietilpst koku ieskaudais muzeja ēku komplekss Mēmeles upes krastā.

“Lejenieki” ir tipiska Zemgales vecsaimniecība ar saimniecības ēku — klēts, kūts, rijas un pirts— ieskaudu pagalmu. Ēku kompleksu no visām pusēm norobežo lielas koku audzes, kas raksturīgas šīs apkārtnes ainavai. Visas ēkas ir saglabājušās no Viļa Plūdoņa laika. Pēc dzejnieka nāves, līdz brīdim, kad radās muzejs, pagāja vairāk nekā 30 gadi. 1944. gadā Plūdoņu ģimene devās bēgļu gaitās un pameta Latviju, savukārt, “Lejeniekos” tika iekārotas liellopu kūtis un ēkās izmitināti vietējie *sovhoza* strādnieki.

Muzeja aizsākumi meklējami pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados, kad viens pēc otro rodas virkne šodien labi zināmo memoriālo muzeju. Raiņa muzejs “Jasmuiža” (1965), Emīla Dārziņa un Jāņa Sudrabkalna memoriālais muzejs “Jāņaskola” (1969) un daudzi citi. Šo laiku mēdz dēvēt arī par “muzeju inkubatoru” laiku, kura lielais dzinējspēks bija Voldemārs Kalpiņš, kurš, kaut gan vairs nebūdams kultūras ministra amatā, bet Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja vadītājs, pastarpināti nodarbojās ar rakstnieku memoriālo muzeju sakārtošanu, to remontu, jaunu ekspozīciju iekārtošanu un vietējo varas pārstāvju stimulēšanu to visu īstenot.[1] Un tā, balstoties Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas un LPSR Ministru padomes lēmumā “Par muzeju lomas paaugstināšanu darblaužu komunistiskajā audzināšanā”, 1971. gadā tiek nodibināts Viļa Plūdoņa memoriālais muzejs un padomju saimniecībai “Bauska” tiek uzdots atbrīvot ēkas no strādniekiem. [2]

1968. gadā, vēl pirms oficiālās muzeja dibināšanas, pirtiņā tika ierīkota pirmā ekspozīcija — Viļa Plūdoņa biogrāfija kopā ar etnogrāfisko priekšmetu kolekciju. Vietējie iedzīvotāji esot bijuši atsaucīgi, viņi pat centušies uzturēt kārtību pagalmā, jo tajā laikā nepārtraukti braukuši cilvēki un interesējušies par Vili Plūdoni. Ar laiku muzejs ieguva visas ēkas, bet stāsts par pirtiņu tomēr vēl nebeidzās. Nu jau gandrīz 20 gadus muzeja teritorijā dzīvo arī zaķi — tēlnieka

Aivara Studenta koka skulptūras, kurās attēlota zaķu mamma ar zaķu tēti un zaķēniem. Skulptūras uzstādītas pie pirts un labi iekļaujas apkārtējā ainavā. Šie tēli apmeklētājiem raisa tik spilgtas asociācijas ar dzejoli “Zaķīšu pirtiņa”, ka viņi pat iedēvējuši muzeju par “Zaķīšu pirtiņas muzeju”. Protams, ir pozitīvi vērtējams tas, ka ir atrasts veids, kā ainavā iedzīvināt kādu no rakstnieka literārajiem darbiem, tomēr tas var būt arī šķērslis, kas ierobežo apmeklētāja priekšstatu par muzeju un reducē to tikai uz vienu literāru darbu. Arī muzeja vadītāja atzīst, ka ir grūti lauzt stereotipus apmeklētājos. Tas vedina domāt par plašākām rakstnieka darbu interpretācijas iespējām, ko piedāvā apkārtējā ainava, jo nav noslēpums, ka tieši “Lejenieku” vide Mēmeles upes krastā, ir būtiski ietekmējusi rakstnieka daiļradi.

Koka skulptūras savu laiku ir nokalpojušas, tāpēc muzeja speciālistiem rūpīgi jāpārdomā to tālākais liktenis. Tāpat kā citi labiekārtojumi — atpūtas soliņi, skatuve u.tml. — tās ir pakļautas iznīcībai, neko jaunu neplānojot vietā. Līdzīga nostāja ir arī pret apstādījumiem, kas nākuši mantojumā no iepriekšējiem muzeja saimniekiem. Elīna Kūla-Braže gan norāda arī uz liecību trūkumu, kas rada apgrūtinājumu rekonstruēt apstādījumus tādā izskatā, kādā tie esot bijuši Plūdoņa laikā. Kaut gan dzejnieks bijis kaislīgs fotogrāfs, tomēr maz domājis pie ainavas iemūžināšanas. Viņa fotogrāfijās dominē cilvēki, bet vide nomanāma kā fona objekts. Puķes, kuras stādītas Plūdoņa laikā, vēl joprojām ir sastopamas daudzu Zemgales saimniecību dārzos, mantotas no vecmammām un vecvecmammām, tomēr līdz šim muzejs tam nav pievērsis pastiprinātu uzmanību, jo aktuālāks jautājums ir ēku renovācija, kas būtiski apdraud arī muzeja krājuma priekšmetus. Muzeja vadītāja norāda, ka nākotnē vēlētos ieviest gan senās puķu šķirnes, gan iestādīt kādu laikam atbilstošu ābeli vai bumbieri, tomēr pilnīgi rekonstruēt ainavu nebūtu iespējams.

Vēl viena būtiska muzeja ainavas pievienotā vērtība ir turpat netālu esošā Plūdoņu kapsēta, par kuras ierīkošanu dzejnieks savā laikā cīnījies pat tiesā ar kaimiņu Šābli, kurš cēlis pretenzijas higiēnisku apsvērumu dēļ, jo kapi atrodas pašā upes krastā. Izveidot uz savas zemes dzimtas kapus, savulaik ir bijusi modes lieta un liels gods, bet Plūdoņa kapu vārti pat tapuši pēc dzejnieka paša ieceres, un tos projektējis viņa znots Ansis Bērziņš. 1940. gadā Vilis Plūdonis arī ir apglabāts pats savos kapos.

Viļa Plūdoņa muzejs “Lejenieki” apbur ar ainavas bagātību — mežiem, laukiem, upi. Vides attīstībai ir liels potenciāls, tikai jāatrod veids, kā to vislabāk atklāt apmeklētājam caur dzejnieka atmiņām un daiļrades prizmu, lai nav tā, ka vienīgais darbs, kas asociējas ar “Lejeniekiem”, būtu “Zaķīšu pirtiņa”.

[1] Olga Klints. Ministrs un direktors starp cienītājiem un sūdzētājiem // *Stāja*. Rīga: Pils, 2011, 197. lpp.

[2] Lēmums par rajona sabiedriskajiem muzejiem. Bauskā, 1971. gada 27. aprīlī. Kultūras Ministrijas arhīvs.